

Кримінальна відповідальність неповнолітніх

Відповідно до ч.1 статті 18 Кримінального кодексу України (далі ККУ) **суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність.** А згідно статті 22 кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину **виповнилося шістнадцять років.** Особи, що вчинили злочини у віці від **чотирнадцяти до шістнадцяти років,** підлягають кримінальній відповідальності лише за *умисне вбивство, посягання на життя державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, представника іноземної держави, умисне тяжке тілесне ушкодження, умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, диверсію, бандитизм, терористичний акт, захоплення заручників, звалтування, насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, крадіжку, грабій, розбій, вимагання, умисне знищення або пошкодження майна, пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів, угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна, незаконне заволодіння транспортним засобом, хуліганство.*

Також слід зазначити, що чинним Кримінальним кодексом України передбачено особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх. Зокрема, неповнолітні звільняються від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру. Неповнолітнього, який вперше вчинив злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, може бути звільнено від кримінальної відповідальності, якщо його виправлення можливе без застосування покарання. У цих випадках суд застосовує до неповнолітнього примусові заходи виховного характеру передбачені частиною другою статті 105 цього ККУ:

- 1) застереження;**
- 2) обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього;**
- 3) передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання;**
- 4) покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків;**
- 5) направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років. Умови перебування в цих установах неповнолітніх та порядок їх залишення визначаються законом.**

Примусові заходи виховного характеру, передбачені частиною другою статті 105 ККУ, суд застосовує і до особи, яка до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною цього Кодексу. У разі ухилення неповнолітнього, що вчинив злочин, від застосування до нього примусових заходів виховного характеру ці заходи скасовуються і він притягується до кримінальної

відповідальності. Відповідно до статті 98 ККУ до неповнолітніх, визнаних винними у вчиненні злочину, судом можуть бути застосовані такі основні види покарань:

1) Штраф застосовується лише до неповнолітніх, що мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення. Розмір штрафу, в тому числі за вчинення злочину, за який передбачено основне покарання лише у виді штрафу **понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян**, встановлюється судом залежно від тяжкості вчиненого злочину та з урахуванням майнового стану неповнолітнього **в межах до п'ятисот встановлених законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян**. До неповнолітнього, що не має самостійного доходу, власних коштів або майна, на яке може бути звернене стягнення, засудженого за вчинення злочину, за який передбачено основне покарання лише у виді штрафу **понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян**, може бути застосовано покарання у виді громадських робіт або виправних робіт.

2) Громадські роботи можуть бути призначені неповнолітньому у віці від 16 до 18 років на строк **від тридцяти до ста двадцяти годин** і полягають у виконанні неповнолітнім робіт у вільний від навчання чи основної роботи час. Тривалість виконання даного виду покарання **не може перевищувати двох годин на день**.

3) Виправні роботи можуть бути призначені неповнолітньому в віці від 16 до 18 років за місцем роботи на строк від двох місяців до одного року. Із заробітку неповнолітнього, засудженого до виправних робіт, здійснюється відрахування в дохід держави в розмірі, встановленому вироком суду, в межах **від п'яти до десяти відсотків**.

4) Арешт полягає у триманні неповнолітнього, який на момент постановлення вироку досяг шістнадцяти років, в умовах ізоляції в спеціально пристосованих установах на строк **від п'ятнадцяти до сорока п'яти днів**.

5) Позбавлення волі на певний строк. Покарання у виді позбавлення волі особам, які не досягли до вчинення злочину вісімнадцятирічного віку, може бути призначене на строк **від шести місяців до десяти років**, крім випадків, передбачених пунктом 5 частини третьої цієї статті. Неповнолітні, засуджені до покарання у виді позбавлення волі, відбувають його у спеціальних виховних установах. Позбавлення волі не може бути призначене неповнолітньому, який вперше вчинив злочин невеликої тяжкості.

Покарання у виді позбавлення волі призначається неповнолітньому:

- 1) за вчинений повторно злочин невеликої тяжкості - **на строк не більше одного року шести місяців;**
- 2) за злочин середньої тяжкості - **на строк не більше чотирьох років;**
- 3) за тяжкий злочин - **на строк не більше семи років;**
- 4) за особливо тяжкий злочин - **на строк не більше десяти років;**
- 5) за особливо тяжкий злочин, поєднаний з умисним позбавленням життя людини, - **на строк до п'ятнадцяти років.**

До неповнолітніх можуть бути застосовані додаткові покарання у виді штрафу та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

При призначенні покарання неповнолітньому суд, крім обставин, передбачених у статтях 65-67 (обставин, які пом'якшують та обтяжують покарання) враховує умови його життя та виховання, вплив дорослих, рівень розвитку та інші особливості особи неповнолітнього. При призначенні покарання неповнолітньому за сукупністю злочинів або вироків остаточне покарання у виді позбавлення волі **не може перевищувати п'ятнадцяти років**. Звільнення від відбування покарання з

випробуванням застосовується до неповнолітніх відповідно до статей 75-78 ККУ, з урахуванням положень, передбачених цією статтею. Воно може бути застосоване до неповнолітнього лише у разі його засудження до арешту або позбавлення волі. Испитовий строк установлюється тривалістю від одного до двох років. У разі звільнення неповнолітнього від відбування покарання з випробуванням суд може покласти на окрему особу, за її згодою або на її прохання, обов'язок щодо нагляду за засудженим та проведення з ним виховної роботи. Неповнолітній, який вчинив злочин невеликої або середньої тяжкості, може бути звільнений судом від покарання, якщо буде визнано, що внаслідок щирого розкаяння та подальшої бездоганної поведінки він на момент постановлення вироку не потребує застосування покарання. У цьому разі суд застосовує до неповнолітнього примусові заходи виховного характеру.

До неповнолітнього може бути застосовано кілька примусових заходів виховного характеру. Тривалість заходів виховного характеру встановлюється судом, який їх призначає. Суд може також визнати за необхідне призначити неповнолітньому вихователя в порядку, передбаченому законом. Звільнення від кримінальної відповідальності та відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності до осіб, які вчинили злочин у віці до вісімнадцяти років, застосовується відповідно до статей 49 та 80 цього Кодексу з урахуванням положень, передбачених цією статтею. До неповнолітніх осіб, встановлюються такі строки давності:

- 1) **два роки** - у разі вчинення злочину невеликої тяжкості;
- 2) **п'ять років** - у разі вчинення злочину середньої тяжкості;
- 3) **сім років** - у разі вчинення тяжкого злочину;
- 4) **десять років** - у разі вчинення особливо тяжкого злочину.

Та встановлюються такі строки виконання обвинувального вироку:

- 1) **два роки** - у разі засудження до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, а також при засудженні до покарання у виді позбавлення волі за злочин невеликої тяжкості;
- 2) **п'ять років** - у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі за злочин середньої тяжкості, а також при засудженні до покарання у виді позбавлення волі на строк не більше п'яти років за тяжкий злочин;
- 3) **сім років** - у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі на строк більше п'яти років за тяжкий злочин;
- 4) **десять років** - у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі за особливо тяжкий злочин.

Щодо умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, то до осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі за злочин, вчинений у віці до вісімнадцяти років, може бути застосоване умовно-дострокове звільнення від відбування покарання незалежно від тяжкості вчиненого злочину, якщо засуджений сумлінною поведінкою та ставленням до праці та навчання довів своє виправлення. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання може бути застосоване до засуджених за злочин, вчинений у віці до вісімнадцяти років, після фактичного відбуття:

- 1) не менше третини призначеного строку покарання у виді позбавлення волі за злочин невеликої або середньої тяжкості і за необережний тяжкий злочин;
- 2) не менше половини строку покарання у виді позбавлення волі, призначеного судом за умисний тяжкий злочин чи необережний особливо тяжкий злочин, а також, якщо

особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі за умисний злочин і до погашення або зняття судимості знову вчинила у віці до вісімнадцяти років новий умисний злочин, за який вона засуджена до позбавлення волі;

3) не менше двох третин строку покарання у виді позбавлення волі, призначеного судом за умисний особливо тяжкий злочин, а також, якщо особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі і була умовно-дostroково звільнена від відбування покарання, але до закінчення невідбутої частини покарання та до досягнення вісімнадцятирічного віку знову вчинила умисний злочин, за який вона засуджена до позбавлення волі.

До неповнолітніх заміна невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням не застосовується. У разі вчинення особою, щодо якої застосоване умовно-дostroкове звільнення від відбування покарання, протягом невідбутої частини покарання нового злочину суд призначає їй покарання за правилами, передбаченими у статтях 71 і 72 цього Кодексу.

Погашення та зняття судимості щодо осіб, які вчинили злочин до досягнення ними вісімнадцятирічного віку, здійснюється відповідно до статей 88-91 цього ККУ з урахуванням положень, передбачених цією статтею. Такими, що не мають судимості, визнаються неповнолітні:

1) засуджені до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, після виконання цього покарання;

2) засуджені до позбавлення волі за злочин невеликої або середньої тяжкості, якщо вони протягом одного року з дня відбуття покарання не вчинять нового злочину;

3) засуджені до позбавлення волі за тяжкий злочин, якщо вони протягом трьох років з дня відбуття покарання не вчинять нового злочину;

4) засуджені до позбавлення волі за особливо тяжкий злочин, якщо вони протягом п'яти років з дня відбуття покарання не вчинять нового злочину.

Дostroкове зняття судимості допускається лише щодо особи, яка відбула покарання у виді позбавлення волі за тяжкий або особливо тяжкий злочин, вчинений у віці до вісімнадцяти років, за підставами, передбаченими в частині першій статті 91 ККУ, після закінчення не менш як половини строку погашення судимості, зазначеного в частині другій цієї статті.

Отже, можна зробити висновки, що кримінальна відповідальність неповнолітніх має свої особливості в порівнянні із особами, які досягли вісімнадцятирічного віку, зокрема такі як можливість звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру, для них встановлено більш короткі строки щодо давності притягнення до кримінальної відповідальності, виконання обвинувального вироку і погашення і зняття судимості, більш м'які умови для звільнення від кримінальної покарання, скорочено види покарань та обмежено строки і розмір встановлених покарань.

Додатково повідомляємо, що з метою підвищення правової свідомості українців та інформування громадян щодо використання та захисту їхніх прав у повсякденному житті стартував загальнонаціональний правопросвітницький проект Міністерства юстиції України «Я МАЮ ПРАВО!».

В рамках проекту проводиться інформування громадян та надання практичних рекомендацій щодо захисту прав за найбільш актуальними напрямками.

Більше інформації про проект «Я МАЮ ПРАВО!» на сайті

pravo.minjust.gov.ua та за номером 0 800 213 103 (єдиний контакт-центр системи надання безоплатної правової допомоги).

Довідково. Сарненський місцевий центр з надання БВПД знаходиться за адресою: **м. Сарни, вул. Широка, 22** (другий поверх приміщення «Приватбанку»). тел.: **(03655) 3-22-20, (067) 856 74 35.** Телефон безкоштовної гарячої лінії **0 800 213 103** (цілодобово).

Березнівське бюро правової допомоги: **м. Березне, вул. Київська, 9**(приміщення ЦНАПу та статистики),тел. **(03653)5-34-44, (067) 836 50 41, (096) 117 38 45.**

Володимирецьке бюро правової допомоги:**сmtВолодимирець, вул. Соборна, 20** (приміщення Володимирецької районної державної нотаріальної контори),тел. **(03634) 2-58-08, (068) 091 88 85.**

Дубровицьке бюро правової допомоги: **м. Дубровиця, вул. Воробинська, 9**(приміщення районної бібліотеки), тел. **(03658)2-00-06, (068) 085 13 52;.**

Рокитнівське бюро правової допомоги:**сmtРокитне, вул. Незалежності, 21** (приміщення Управління Державної казначейської служби України в Рокитнівському районі),тел. **(03635)2-30-03, (097) 318 59 96.**

Фахівці Сарненського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги